

VÄKIVALTATYÖN KÄYTÄNNÖT, SUKUPUOLI JA TOIMIJUUS VENÄJÄLLÄ¹

Maija Jäppinen: *VTT, tutkijatohtori, sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto*

maiya.jappinen@helsinki.fi

Janus vol. 23 (1) 2015, 99–106

Tammikuussa 2013 uudenvuoden juhlakauttaan lopettelevassa Moskovassa etsittiin tunnettua toimittajaa, bloggaria ja kolmen lapsen äitiä Irina Kabanovaa. Aviomies Aleksei Kabanov kertoi hänen lähteneen kotoa riidan päätteeksi. Hän etsi vaimoan muun muassa poliisin ja sosiaalisessa mediassa levinneen katoamisilmoituksen avulla. Sitten löytyi ruumis. Kabanova oli kuollut useiden veitseniskujen ja kuristamisen seurauksena. Kävi ilmi että surmaaja oli aviomies, joka oli tekonsa jälkeen paloitellut ruumiin ja piilottanut sen autonsa tavaratilaan.

Teko tuomittiin mediassa laajasti ja Aleksei Kabanov sai oikeudessa 14 vuoden vankeusrangaistuksen. Perheen lastenhoitajat ja kuolleen naisen ystävät todistivat oikeudenkäynnissä vuosien mittaan havaitsemistaan väkivallan merkeistä sekä näkemistään mustelmista ja muista vammoista. Julkisuuksessa esiintyi myös puheenvuoroja, joiden mukaan surmattu vaimo olisi ollut itsekin juovuksissa ”riidan” alkaessa tai että hän olisi lyönyt ensin miestänsä. Näillä seikoilla perusteltiin hänen osavastuutaan omasta kuolemastaan. Laajalevikkisessä *Argumenty i Fakty*-sanomalehdessä (Kožina 2013) haastateltu psykologi lausui, että Kabanovien kaltaisen, hänen sanojensa mukaan ”herkästi ärtyvän psykopaattimiehen ja tätä äärimmäisiin tekoihin provosoivan

hysterikkonaisen muodostama” paris-kunta on ”tavanomainen venäläinen pari”.

Irina Kabanovan surma sai poikkeuksellisen paljon mediahuomiota, mutta tapauksena se oli kaikkea muuta kuin ainutlaatuinen. Usein käytetyn sisäministeriön arvion mukaan Venäjällä kuolee vuosittain 14 000 naista lähisuhdeväkivallan seurauksena. Muiden tilastojen valossa arvio on kuitenkin virheellinen² eikä luotettavia lukuja ole saatavilla. Varovaisinkin arvioiden mukaan kuolemia on joka vuosi tuhansia. Toistaiseksi luotettavimmassa, yli kymmenen vuotta sitten toteutetussa kyselytutkimuksessa joka toinen venäläisnainen raportoi kokeneensa aviomiehen tekemää fyysistä väkivaltaa vähintään kerran (Gorškova & Šurygina 2003). Yleiseurooppalaiseen tasoon suhteutettuna naisiin kohdistuva väkivalta lähisuhteissa on siis Venäjällä huomattavan yleistä.³

ETNOGRAFIAA VENÄJÄN KRIISIKESKUKSISSA

Sukupuolistunut lähisuhdeväkivalta on Venäjällä julkilausuttuna sosiaalisen ongelmana verrattain uusi ilmiö. Sellaisena se on kiinnostava tutkimuskohde sosiaalisten ongelmien määrittelyprosesseista kiinnostuneelle yhteiskuntatieteilijälle. Hyödynnän tutkimuksessa ni sosiaalisten ongelmien tulkintatyöksi

kutsuttua lähestymistapaa (Holstein & Miller 1993; Juhila 2004; Loseke 2010). Siinä huomio kiinnitetään siihen, kuinka ilmiötä aktiivisesti määritellään sosiaalisiksi ongelmiksi ja miten ymmärrys ongelmista, niiden syistä ja mahdollisista ratkaisuista rakentuu jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa.

Tämän prosessin yksiä avaintoimijoita ovat väkivaltaa kokeneita naisia auttavat kriisikeskukset, joiden työkäytäntöjä väitöskirjatutkimukseni käsittelee. Kysyn tutkimuksessani, millaista kuvaa lähisuuhdeväkivallasta sosiaalisena ongelmana väkivaltatyön käytännöissä rakennetaan, mitä merkityksiä sukupuoli saa ja millaista toimijuutta kriisikeskusten arjessa rakentuu.

Ensimmäiset kriisikeskukset perustettiin Venäjälle vasta 1990-luvulla (Zabelina 1999; Pashina 2003). Neuvostoliitossa työpaikkojen ammattiosastot kyllä nuhtelivat kotona riehuvia miehiä (Zidkova 2008, 21–22; myös Muravyeva 2014, 105) ja he saivat tuomioita huliganismista eli yhteiskunnan normien rikkomisesta (Johnson 2009, 23–24). Juovuksissa perhettään piinaavia miehiä määrättiin tahdosta riippumattomaan päihdehoitoon. Väkivallaksi heidän toimintaansa ei kuitenkaan nimetty eikä ilmiön mittasuhteita, vakavuutta ja kytköksiä sukupuolijärjestelmään tunnistettu.

Siihen, että väkivalta tuotiin yhteiskunnallisen keskustelun aiheeksi juuri 1990-luvulla, vaikuttivat useat tekijät. Ensimmäinen niistä oli se, että YK nosti silloin naisiin kohdistuvan väkivallan globaaliksi kehityspoliittiseksi kysymykseksi. Toiseksi, Venäjän kansalaisyhteiskunta oli noussut uuteen ku-

koistukseen Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Kolmas ratkaiseva vaikutin oli, että Venäjän demokratiakehityksestä kiinnostuneet kansainväliset säätiöt kannavoivat miljoonia dollareita naisjärjestöjen projekteihin. Nämä järjestöt perustivat ensimmäiset kriisikeskukset. (Hemment 2004; Johnson 2009.)

2000-luvun aikana naisjärjestöjen kriisikeskukset joutuivat rahoitusahdinkoon, mutta niiden aloittaman vaikuttamistyön myötä avattiin suurehko määrä kriisiosastoja julkisten sosiaali- ja perhetukikeskusten yhteyteen. Minun tutkimukseni sijoittuu aikaan, jolloin julkiset kriisiosastot olivat muotoutumassa venäläisen väkivaltatyön päämuodoksi.

Väitöstutkimukseni (Jäppinen 2015) perustuu etnografiseen kenttätööhön kolmella julkisella kriisiosastolla ja yhdessä naisjärjestön ylläpitämässä kriisikeskuksessa Keski- ja Luoteis-Venäjällä. Kutsun yksiköitä yleisnimityksellä kriisikeskus. Olen osallistunut näiden keskustusten arkeen useiden kuukausien ajan havainnoiden niissä tehtävää auttamistyötä, keskustellen ihmisten kanssa ja haastatellen heitä. Lisäksi olen valokuvannut kriisikeskusten tiloja ja ympäristöä sekä kerännyt erilaisia täydentäviä kirjallisia materiaaleja, kuten esitteitä, ohjesääntöjä ja asiakasdokumentaatiota.

LÄHISUHDEVÄKIVALLAN MÄÄRITTELYT JA SUKUPUOLI

Lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa määritellään jatkuvasti erilaisissa institutionaalisissa ympäristöissä (Keskinen 2010, 250). Kriisikeskusten arjessa ja

työntekijöiden ja asiakkaiden välisessä vuorovaikutuksessa rakennetaan käsitteitä lähisuhdeväkivallasta ongelmana. Ongelmanmäärittelyt vaikuttavat myös siihen, kuinka asiakkaat tulevat kuuluisiksi ja autetuiksi. Apua hakevien naisten kannalta ei ole yhdentekevää, käsitelläänkö heidän ongelmaansa perheen vuorovaikutuksen kysymyksenä niin, että heitä kehoitetaan opettelemaan riitatilanteiden rakentavaa ratkaisemista, jotta aviomiehen ei tarvitsisi turvautua väkivaltaan, vai autetaanko naisia turvaamaan oma oikeutensa väkivallattomaan elämään ja saattamaan väkivallantekijä rikosoikeudelliseen vastuuseen teoistaan.

Olennaista on myös se, pystytäänkö lähisuhdeväkivalta käsitteellistämään selvärajaiseksi, tunnistettavissa olevaksi ilmiöksi ja kehittämään siihen liittyvää erityisosaamista ja toimivia palveluita. Toisinaan tutkimissani kriisikeskuksissa ajaututtiin määrittelemään väkivaltatyöksi niin laajasti kaikenlainen perheen vuorovaikutuksen tukeminen, että paradoksaalisena lopputuloksena väkivallan kokemukset katosivat käsitelystä.

Lähisuhdeväkivalta ilmiönä kietoutuu monin tavoin sukupuoleen ja sukupuolistuneeseen valtaan yhteiskunnassa, perheessä ja intiimeissä suhteissa. Kodeissa tapahtuvaa väkivaltaa on usein niin Venäjällä kuin Suomessa, sekä ammattilaisten keskuudessa että julkisessa keskustelussa, tarkasteltu myös hyvin sukupuolineutraalista näkökulmasta. Perhekeskeisyys on venäläisessä yhteiskunnassa ja auttamispalveluissa yleinen näkökulma. Toisaalta Venäjän kriisikeskusliikkeen juuret ovat feministisessä väkivaltatyössä, jossa sukupuolistuneiden

valtarakenteiden huomioiminen on keskeistä.

Erittelen tutkimuksessa tekemiäni tulkintoja sukupuolen ja väkivallan suhteesta kolmeen lähestymistapaan. Ensimmäisessä, sukupuolineutraalissa lähestymistavassa oli keskeistä väkivallan tarkastelu perheen vuorovaikutuksen häiriönä ja yksilöiden välisenä konfliktina, jossa sukupuolella on vain vähän tai ei ollenkaan merkitystä. Toisessa, biologisoivaksi nimeämässäni lähestymistavassa lähisuhdeväkivalta liitettiin naisten ja miesten väliin fyysisiin ja evolutionaarisiiin eroihin. Kolmannessa eli sukupuolisensitiivisessä lähestymistavassa väkivaltaa tarkasteltiin sukupuolijärjestelmään ja patriarkaattiin kiinnittyvänä ongelmana, jolloin väkivallan syyt liitettiin sen hyväksyviin kulttuurisiin malleihin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin, jotka mahdollistavat ja ylläpitävät sukupuolistunutta väkivaltaa perheissä. Näistä sukupuolineutraali ja biologisoiva lähestymistapa ovat saaneet lisää painoarvoa palvelujen siirryttyä julkiselle sektorille, mutta myös sukupuolisensitiivinen lähestymistapa elää edelleen.

Miesten rooli Venäjän kriisikeskuksissa on murroksessa. Monet keskuksat ovat keskittyneet naisten apuun naisille, mutta myös miestyötä kohtaan on kasvavaa kiinnostusta. Tutkimukseeni osallistuneet ammattilaiset pitivät väkivaltaa käyttäneiden miesten kanssa työskentelyä tärkeänä, koska sen ajateltiin olevan vaikuttavampaa kuin pelkän uhrien auttamisen. Kaikkien perheenjäsenten huomioimista pidettiin periaatteellisesti tärkeänä. Tosiasiallisesti työtä tehtiin kuitenkin enimmäkseen naisten kanssa. Miesten toimijuuteen luotettiin vain

vähän. Usein työntekijät esittivät argumentin, että väkivaltaa käyttäneiden miesten kanssa tehtävän työn kehittäminen edellyttäisi heidät hoitoon velvoittavaa lainsäädäntöä.

NAISTEN VASTUU VÄKIVALLAN RATKAISEMISESTA

Tarkastelen tutkimuksessani toimijuutta kriisikeskusten arkisen toiminnan näkökulmasta. Olen kiinnostunut siitä, miten toimijuus rakentuu työntekijöiden ja asiakkaiden välisessä vuorovaikutuksessa ja keskusten institutionaalisissa käytännöissä. Kuka tekee ongelmanmäärittelyjä ja hakee ratkaisuja asiakkaiden tilanteisiin? Millaista toimintaa työntekijöiltä ja apua hakevilta naisilta odotetaan? Kenellä on vastuu tilanteen ratkaisemisesta?

Peruseriaatteena työskentelyssä oli naisten omien ratkaisujen ja autonomisen toimijuuden tukeminen, mutta periaate rakoili, jos työntekijät pitivät naisen ratkaisuehdotuksia epärealistisina tai muutoin väärinä. Näissä murtumakohdissa tuli esiin paternalistinen suhtautumistapa asiakkaaseen ja hänen itsemääräämisoikeutensa tosiasiallinen ehdollisuus. Kriisikeskuksista apua hakeville naisille asetettiin voimakas muutoshakuisen toimijuuden odotus. Aktiivisen toimijuuden vaatimus jätti vain vähän tilaa väkivaltaa kokeneen naisen pelolle ja heikkouden kokemuksille. Aktiivisen position omaksuminen ja määrätietoinen toiminta oman tilanteen ratkaisemiseksi määrittyivät asiakkaan velvollisuuksiksi ja jopa ehdoiksi palveluiden saamiselle.

Väitän, että lähisuhdeväkivallan ratkaiseminen on Venäjällä usein väkivaltaa

kokeneiden naisten vastuulla. On heidän tehtävänsä joko lähteä väkivaltaisesta suhteesta, tai jos eivät ole valmiita tai pystyviä sitä tekemään, ehkäistä väkivaltatilanteet ennalta omalla toiminnallaan ja vaalimalla positiivista ilmapiiriä perheessä.

Julkiselta vallalta nämä naiset voivat odottaa vain vähän apua. Venäjän federaation nykytilat turvaavat väkivaltaa lähisuhteissaan kokevia naisia vain vaillinaisesti. Pahoinpitelyt ovat periaatteessa rikoslain perusteella tuomittavia, mutta lähisuhdeväkivaltatapaukset käsitellään useimmiten asianomistajarikoksina ja poliisi suhtautuu niiden tutkimiseen penseästi. Venäjä on entisen itäisen Euroopan jälkisosialistisista maista ainoa, jossa ei edelleenkään ole lähisuhdeväkivallan erityislaadun huomioivaa lainsäädäntöä.

Köyhyyden, sosiaaliturvan matalan tason sekä asumisen kalleuden takia monilla kriisikeskuksissa kohtaamista ni naisista ei aivan konkreettisesti ollut keinoja järjestää elämäänsä, asumistaan ja toimeentuloaan itsenäisesti. Siksi he palasivat kriisiosastojakson jälkeen asumaan yhdessä väkivallantekijän kanssa. Esimerkiksi Iževskissä tapaamani Darja asui samassa asuntolahuoneessa väkivaltaisen ja vaikeasti alkoholisoituneen entisen aviomiehensä kanssa kuusi vuotta avioeron ja kolme vuotta ensimmäisen kriisiosastolla viettämänsä jakson jälkeen. Hän pääsi eroon ahtaasta, piinallisesta ja hengenvaarallisesta yhteisasumisesta vasta, kun mies sai vankeustuomion tyttärensä kohdistamastaan väkivallanteosta. Darja kuvasi minulle, että viimeisten kahden vuoden aikana hän ei ollut oikeastaan enää nukkunut.

VÄKIVALTATYÖN KEHITYSLINJOJA

Hyvää nykytilanteessa on se, että väkivaltaa kokeneille naisille on kuitenkin jo palveluita, heidän kokemalleen väkivallalle on nimi ja heidän asiansa otetaan eri viranomaistahoissa vakavasti aiempaa useammin. Joulukuussa 2014 Venäjän federaation duuman käsitteilyyn tuli jälleen lakiesitys väkivallan ehkäisystä perheessä, joten parannuksia lainsäädäntöönkin saataneen vähitellen.

Toisaalta väkivallan käsittely sukupuolistuneena ongelmana on muuttunut vaikeammaksi palvelujen valtavirtaisuudessa. Julkisilla kriisiosastoilla väkivalta redusoidaan usein vuorovaikutusongelmaksi ja perhekonfliktiksi, joista ovat vastuussa sen molemmat osapuolet. Tähän vaikuttaa myös se, että konservatiiviset perhearvot ovat saaneet viime vuosina yhä enemmän jalansijaa. Osana julkista sosiaalipalvelujärjestelmää toimivat kriisiosastot eivät halua rikkoa perheitä, vaan valtiollisen perhepolitiikan mukaisesti ne pyrkivät tukemaan perheitä ja vahvistamaan perhearvoja. Tässä kontekstissa lähisuhdeväkivalta on ilkeä ongelma, sillä sen ratkaiseminen ja perheenjäsenten elämän ja terveyden turvaaminen onnistuu usein vain perheen hajoamisen kautta. Väkivalta kyseenalaistaa arvokkaana vaalitun ideaalikuva perheestä kaiken hyvän ja turvan tyyssijana.

Viime aikoina julkinen keskustelu väkivallasta perheessä on alkanut yhä useammin keskittyä lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan. Lapset asettuvat naisia helpommin viattomiksi uhreiksi eikä heidän tilanteestaan keskusteltaessa tarvitse ottaa samalla tavoin kantaa yhteiskunnan sukupuolistuneisiin valtasuhteisiin

kuin miesten naisiin kohdistamasta väkivallasta puhuttaessa. Toisaalta myös lapset ovat usein osallisina ja kärsijöinä naisiin kohdistuvassa lähisuhdeväkivallassa, ja siksi sen käsitteleminen on tärkeätä myös heidän näkökulmastaan.

GLOBAALI JA LOKAALI ONGELMA

Lähisuhdeväkivallan tarkasteleminen Venäjällä johtaa helposti ilmiön eksotisointiin ja sijoittamiseen ”muualle”, toiseksi määrittyvään yhteiskuntaan. Tähän ei kuitenkaan ole syytä. Tutkimusprosessin aikana opin tunnistamaan jopa yllättävän paljon yhtäläisyyksiä suomalaisten ja venäläisten lähisuhdeväkivallan käsittelytapojen. Esimerkiksi ilmiön tarkastelu sukupuolinäkökulmasta on herättänyt suurta vastarintaa molemmissa maissa. Suomessakin lähisuhdeväkivaltaa tulkittiin ensimmäiset vuosikymmenet ennen kaikkea yksilökeskeisiä tulkintoja käyttäen ja perheen vuorovaikutuksesta käsin (Leskinen ym. 1982; Peltoniemi 1984; Pehkonen 2003). Varhaisessa turvakotityössä korostettiin kaikkien perheenjäsenten huomioimista, mutta käytännössä nainen edusti perhettä ja työtä tehtiin hänen kanssaan. Naisiin kohdistuvat odotukset väkivallan lopettamisesta on huomioitu myös suomalaistutkimuksissa (Husso 2003; Keskinen 2005; Virkki, ilmestyy). Viimeksi joulun välipäivinä Helsingin Sanomissa (Ilomäki 2014; nimimerkki Kohtalotoveri 2014; Oksanen 2014) on käyty väkivaltaa kokeneiden naisten vastuuttamisesta ja syyllistämisestä keskustelua, joka olisi yhtä lailla tarpeen myös Venäjällä.

Lähisuhdeväkivalta onkin lokaaleine ulottuvuuksineen ja kulttuurisine eri-

tyispiirteinen ennen kaikkea globaali ongelma. Muuallakin kuin Venäjällä on syytä kysyä, kuinka vastuuta väkivallan ratkaisemisesta voisi siirtää sitä kokeneelta osapuolelta enemmän väkivallantekijälle. Kuinka auttamisjärjestelmä ja oikeusviranomaiset pystyisivät paremmin tukemaan väkivaltaa kokeneita naisia syyllistämättä heitä tapahtuneesta tai kyvyttömyydestä ongelman ratkaisemiseen ja loukkaamatta näitä naisia lisää?

LOPUKSI

Lopuksi muutama sana tutkimukseni avaamista näköaloista. Tutkimukseni ja sen myötä saavuttamani ymmärrys väkivaltatyön käytännöistä Venäjällä on perustunut intensiiviseen läsnäoloon neljässä kriisikeskuksessa ja niiden arkeen osallistumiseen. Tutkimusasetelmaani on ohjannut tiedon paikantuneisuutta pohtineen feministiteoreetikon Donna Harawayn (1991, 196) muotoilema ajatus, jonka mukaan laajemman näkemyksen saavuttamiseksi on välttämätöntä olla jossain erityisesti. Tutkimukseni avaa näitä neljää kriisikeskusta laajemman kuvan venäläiseen väkivaltatyöhön ja Venäjää laajemmalle ulottuvia pohdintoja lähisuhdeväkivaltaan liittyvistä käsityksistä ja väkivaltatyön hyvistä käytännöistä.

Tutkimukseni pohjustaa myös uusia kysymyksenasetteluja. Kiinnostavia ja metodologisesti kunnianhimoisia jatkotutkimusaiheita olisivat esimerkiksi äitiensä kanssa apua hakevien lasten kanssa tehtävä kriisikeskustyö tai miestyön tutkiminen aineistoilla, joita tuotamaan tavoitettaisiin myös väkivaltaa käyttäneet miehet. Tutkimukseni avaa

ikkunan myös ammatillisen sosiaalityön yhteiskunnalliseen paikkaan ja tehtäviin, kansalaisten ja sosiaalipalveluiden sekä yksilön ja valtion suhteeseen ja laajemmin Venäjän hyvinvointimallin kehitykseen. Lisäksi se haastaa ylijärjestelmien vertailevien tutkimusasetelmien kehittelyyn. Kiinnostavia vertailun aiheita ovat esimerkiksi lähisuhdeväkivallan tuleminen oikeudellisen sääntelyn piiriin ja kysymykset vastuusta väkivallan ratkaisemisessa.

En ole tehnyt väitöstutkimustani vain tieteen tähden. Toivon tutkimustulosteni olevan merkityksellisiä siihen osallistuneille ihmisille venäläisissä kriisikeskuksissa ja kaikille niille, jotka kohtaavat lähisuhdeväkivaltaa kokeneita naisia. Nämä naiset tarvitsevat tukevia turvaverkkoja, lähisuhdeväkivallan erityispiirteet ymmärättäviä palveluita ja voimaannuttavaa tukea. Toisaalta he tarvitsevat myös väkivallan kokemusten aiheuttamaa heikkoutta ja epävarmuutta sietävää apua. Meidän ei pidä hyväksyä sellaista maailmaa, jossa väkivallan ratkaiseminen jätetään sitä kokeneen naisen harteille.

VIITTEET

- 1 Kirjoitus perustuu Helsingin yliopistossa 9.1.2015 pidettyyn lectio precursoriaan.
- 2 Eräiden tietojen mukaan lukuun on laskettu kaikki yksityisellä paikalla tapahtuneet surmat, joissa uhri on nainen, toisen tiedon mukaan myös surmayritykset (esim. Voigt & Thornton 2002, 99). YK:n huumeiden ja rikosten torjunnan vastaisen järjestön UNODC:n uskottavampien tilastojen (UNOCD 2014) mukaan Venäjällä tapahtuu vuosittain yhteensä noin 14 000–16 000 murhaa, joiden uhreista noin neljäsosa on naisia. Oletettavasti heistä vain osa on nykyisen tai entisen kumppaninsa

surmaamia.

3 Maaailman terveysjärjestö (WHO 2013) arvioi, että noin 35 prosenttia maailman naisista kokee elämänsä aikana kumppaninsa tekemää fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa. Euroopan unionin jäsenmaissa toteutetussa laajassa surveyssä (FRA 2014, 21) vastaava luku oli 22 prosenttia. Huomionarvoista on, että luvut riippuvat aina sekä kysymyksenasettelusta että vastaajien mahdollisuuksista tunnistaa ja nimetä kokemuksiaan väki-vallaksi ja uskalluksesta kertoa niistä tutkimuksen tekijöille. EU:ssa toteutetussa kyselyssä esimerkiksi tanskalaiset ja suomalaiset raportoivat useammin fyysisen ja seksuaalisen väkivallan kokemuksista kuin monien itäisen Keski-Euroopan uusien jäsenvaltioiden naiset, mutta se ei välttämättä kerro väkivallan olevan yleisempää Pohjoismaissa. (FRA 2014, 24–26, 28.)

LÄHTEET

- FRA (2014) *Violence Against Women: an EU-wide Survey. Main Results*. Wien: FRA – European Union Agency for Fundamental Rights.
- Gorškova, Irina & Šurygina, Irina (2003) *Nasilie nad žjonami v sovremennyh rossiiskih semjah. Materialy obščerossiiskogo issledovanija, predstavlennye na konferentsii 15–16 maja 2003 g. v MGU im. M.V Lomonosova i Gorbatšhov-Fonde*.
- Haraway, Donna (1991) *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. Lontoo: Free Association Books.
- Hemment, Julie (2004) *Global Civil Society and the Local Costs of Belonging: Defining Violence against Women in Russia*. *Signs – Journal of Women in Culture and Society* 29 (3), 815–840.
- Holstein, James A. & Miller, Gale (1993) *Social Constructionism and Social Problems Work*. Teoksessa James A. Holstein & Gale Miller (toim.) *Reconsidering Social Constructionism. Debates in Social Problems Theory*. New York: Aldine de Gruyter, 151–172.
- Husso, Marita (2003) *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.
- Ilomäki, Anu (2014) *Mitä kysyisit pahoinpidellyltä naiselta?* Kolumni. Helsingin Sanomat 28.12.2014.
- Johnson, Janet Elise (2009) *Gender Violence in Russia. The Politics of Feminist Intervention*. Bloomington: Indiana University Press.
- Juhila, Kirsi (2004) *Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. Historiaa ja nykysuuntauksia*. *Janus* 12 (2), 155–183.
- Jäppinen, Maija (2015) *Väkivaltatyön käytännöt, sukupuoli ja toimijuus: Etnografinen tutkimus lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten auttamistyöstä Venäjällä*. *Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja* 2015: 3. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Keskinen, Suvi (2005) *Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt*. Tampere: Tampere University Press.
- Keskinen, Suvi (2010) *Sukupuolistunut väkivalta*. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 287–300.
- Kohtalotoveri (2014) *Nimimerkki Kohtalotoveri: Nämä kolme kysymystä pahoinpidellyltä naiselta pitäisi kysyä*. *Mielipidekirjoitus*. Helsingin Sanomat 29.12.2014.
- Kožina, Natalja (2013) *Gennadi Tšitškanov: Vozbudimyi psihopat i isteritska – obytsnaja rossiiskaja para. Argumenty i fakty* 24.1.2013.
- Leskinen, Riitta & Mäkinen, Tuija & Peltoniemi, Teuvo (1982) *Täällä ei tarvitse pelätä – tutkimus turvakodeista*. Helsinki: Ensi Kotien liitto.
- Loseke, Donileen R. (2010) *Thinking about Social Problems*. New Brunswick: Aldine Transaction.
- Muravyeva, Marianna (2014) *Bytovukha. Family Violence in Soviet Russia*. *Aspasia* 8, 90–124.
- Oksanen, Pia Puu (2014) *Perheväkivaltaa kokenutta on kuunneltava*. *Mielipidekirjoitus*. Helsingin Sanomat 30.12.2014.
- Pashina, Albina (2003) *The movement of crisis centres in Russia: features, success and problems*. Teoksessa Aino Saarinen, Olga Liapounova & Irina Drachova (toim.) *NCRB. A Network for Crisis Centres for Women in the Barents Region. Report of the Nordic-Russian Development Project, 1999–2002*. Arkangeli: Pomor State University, 77–86.

- Pehkonen, Pirjo (2003) Naisen puolesta, ei miestä vastaan. Suomalainen naisliike väkivaltaa vastustamassa. Sosiologian raportteja n:o 2. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Peltoniemi, Teuvo (1984) Perheväkivalta. Helsinki: Otava.
- UNOCD (2014) Global Study on Homicide. <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/homicide.html>, luettu 19.5.2014.
- Virkki, Tuija (ilmestyy) Social and Health Care Professionals' Views on Responsible Agency in the Process of Ending Intimate Partner Violence. Violence Against Women (hyväksytty julkaistavaksi).
- Voigt, Lydia & Thornton, William E. (2002) Russia. Teoksessa Randal W. Summers & Allan M. Hoffman (toim.) Domestic Violence. A Global View. Westport: Greenwood Press, 97–110.
- WHO (2013) Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence. <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241564625/en/>, luettu 18.11.2014.
- Zabelina, Tatjana (1999) Rossija i SNG: krizisnye tsentry v deistvii. Teoksessa Dožitiženija i nahodki: krizisnye tsentry Rossii. Moskova: Press-Solo.
- Židkova, Jelena (2008) Semja, razvod, tovarištšeski sud: pravovoe položenie sovetskoi semi i ženštšin v gody "otpepli". Teoksessa Natalja Puškarjova, Marianna Muravjova & Natalja Novikova (toim.) Gendernoe ravnopravie v Rossii. Pietari: Aleteija, 119–122.